

ЛАЗА ПОЛИЦАЈ

ПРИПОВЈЕТКА
Д. Ђ. ОМЧИКУСА

(НАСТАВАК)

Не би куд камо, морадох слушати Лаза, те послје по сата саставих писмо, које сам у преници до данашњег дана сачувао, оно гласи:

Драги и мили брате!

Пишем ја теби као брату и оцу своје и поздрављам те мило и драго. Ја сам сиромах човјек и опшњински редар, а људи ми све кажу, да си ти газда, да си се окућно и да ћеш брзо довести жену. Алаз теби на газдинству твоме, то је Божије на твоје — али, ја одох рано у свијет, а очевина остаде не знам ни сам на коме! Отиди ти, Бога ти, до начелника нашега, и поздрави га као ћаћу мога, па га замоли да иде с тобом до претура (судца) и гледајте да продате како му драго ону ограду и њиву, а ти узми новце, па ми пошаљи што више можеш, ако си баш газда, као што људи кажу. Ја сам овде опшњински заклетни редар и тако ми и отици: Лази Х... опшњинском заклетом редару у Сиљет. А сад ништа већ поздрави ми и опет, као ћаћу мога, начелника нашега и свакога ко за ме ушта, а ти да си ми здраво и весело, драги и мили брате, свако од Бога добро жели ти

ТВОЈ БРАТ
Лаза.

Као што видите, увод је величанствен, а и смислу се не може приговорити. Писмо карактерише Лазину љубав према брату и његову великодушност и доброту. Оно осим тога истиче његов понос што је опшњински заклетни редар и његову потребу коју би помоћу очевине отклонио хтјео, ал' ништо братовљом штетом.

Кад с тешком муком доврших писмо, морадох му га прочитати пет шест пута. Он му се просто дивљаше и читоваше своје задовољство као дијете какво. Не ниђох га никад тако весела, тако наивна, тако блажена. „Хе, хе — отпоче он смијућ се — Богме ће се Таназија чепати кад га прими, ал' реци по души, господару и љубави моја, могу ли боље и паметније и поштедније? Ето њему његово, ал' Бог и вјера она ограда и она њива обојици припадају; нек ми само призна, па ако ми ни гроша послати неће мени је девета. Имам ја окле да живим — ја сам опшњински заклетни редар!

Док ја затварах писмо, дотле се Лазино чело мргољаше и он ме посматраше криомице и зазорно, подбочивши се десном руком о мој ниски ђачки сто на ком лежаху цртежи из дескриптивне геометрије.

„Срамота ме што ћу да те питам, господару — отпоче он, пљуцкајућ кроз зубе по сред себе: ал' не може да буде другачије: Кажи ти мени Бога ти, који је ћаво ово у Сиљету? Ево има скоро мјесец дана да сам овђе, па Бог ме убио ако ја ишто разумјем; ово канда нијесу крштени људи, већ све некакви Аутопомани, Хрвати, Талијани, Народњаци и враг их сам знао. Они на пијаци преклају талијански, а они што вичу: „Живили наши!“ ни сами не знаду како говоре, као да је некаково по-

карање на њима. Чекај, чекај, како је оно?... Аха... неки дан ми један рече: „А по Бога ча си се зачудио, кал да си дијавла видио!“ Што ће то рећи, кумим те Богом, какав је то језик?“ — „Ето видиш, то је хрвати!“ одејекох — знајућ у напријед да с чакавштином нећу испливати.

„Велики их Бог убио и њих и њихов језик — надовеза Лаза. — Па да видиш, ти нијеси, може бити, ни залазио у вароше као ја, ал' ти су људи ка' мајмуни, помисли само, свима им бркови обријани, па и поновима... Ђе је још човјек без брка био. Ја бих волио да ми главу одсејеку нег да ми брк обрију!“ — „То је

Јов. Ст. Поповић, српски књижевник.

још старински обичај — рекох — а попови га подрже, ваљда с тога да сами нагрђени не буду.“ — „До врага и они и таки обичаји — прихвати Лаза — а да видиш какви су им момци, све носају некакав крунице и иду увијек у цркву канда их је ђаво обладао. Немају ни уметања, ни пушака као код нас, не играју ни у колу, ни на „балоте“, не пјевају ка крштени људи, већ се у вече скупе испод фењера па се дрече као мачке — а што се нас редара тиче, вјера и Бог, треба признати, штјују нас, као редаре своје. Они што вичу „Evviva Vajamonti,“ кажу: „бујорно и буванера“*), а они што су за нашу опшину веде: „фаљен Исус!“ Какав Исус, убио их; канда Бог није старији! Ваљали се да Бог да они од дебеле болести.

„А што ћеш, то су обичаји“ — рекох, настојећ да се уздржим на нивоу његова разговора, одејцајућ рјечи, само да њега више чујем.

„Обичаји, обичаји — да право велиш, ал' част им, брате, на таким обичајима. Гледао сам опет друге, оне што се по општини вуцају и што вичу: „Ми Хрвати, Бог и Хрвати!“ па да ти право кажем, опет их некако можеш и разумјети, барем почму добро, канда српски говоре. Боже ми прости, ал' док их се више састане, збогом душо! запреклају талијански, или се дрече „ча по Бога!“ да се чисто скамениш од чуда. Неки дан у малу длаку да награјисао нијесам! Каже ми писар: Лазо, донеси ми један „жмуо!“ Какав „жмуо,“ молим ти се ка' Богу? Ја га гледам, а он ништа већ набрекује и пита „жмуо“. Не дери се ти на ме, бблан, већ најми живинче, па на њ вичи, а ако ћеш да те послушам, питај ме крштеним језиком што ћеш, па ћу ти послужити. — Дођоше у собу неки други те гонај амо, гонај тамо, дознадох да жели чашу. Рекоше ми да ме тужио начелнику и да му овај одговорио: „Оставите ви Лазу, јер је Лаза најбољи полицај у општини: он је јунак каквих мало има; грехота само што је Србин, ал' не мари, доћераћемо ми њега.“ Ха, ха . . . господине начелниче, чекај док доћераш Лазу; није Лаза фратареко коциле, већ Србин од главе до пете. Доћеравај ти своје, да буду јунаци као Лаза, а Лаза ће умријети као што се је и родио Србин!“

„Право велиш — прихватих — ал' да ти још правије кажем, мени је за чудо што си амо и дошао.“

„Хе, хе, господару, одазва се он — све је то добро, ал' ко је знао, кумим те Богом, да у Далмацији, осим Срба, још некога има? Кад пронадохмо тамо, рекох: Хајде да се вратим у Далмацију, то је моја земља, тамо су моја браћа. Кажу ми: Дубровник је као Београд — све сами Срби, и сам сам се родио у Книну па не чух никада за остали народ него за српски, а кад тамо, ево па што сам се намјерно! Него, кажу наши: добро је каткад и ђаволу свијећу запалити; па гле, тај удес сад на ме паде . . . Да знам е се неће чета диже, тако ми Бога, сад бих главом без обзира тамо пјешке запео, ал' људи кажу све мирује, па куд ћу, јадан ти сам?“

„Да, све мирује“ — одазвах се.

„Него, реци ти мени, љубави моја — настави Лаза, сумућ десни брк и пљунув опет баш поштено на сред собе — што се теби од свег овога чини: ко нам је блиски, закљичем те Богом, коме бих ја помагао а коме ли о глави

радио? . . . Видим ја да се нешто спрема и облачи . . . Само би требало да ме ко вапути па људе, па бих ја стварао чете и бунио народ. Доста је да једноме глава врци па да видиш галаме“ — и Лаза праћаше изразом и погледом ове ријечи, које ме све у већу неприлику довађаху.

„Ал' махни, Лазо, тако ти душе — одејкох на једном — какве чете и галаме у једном мирном граду, као Силет што је? Ми овђе немамо да тражимо ништа, а Хрвати су нам рођена и најмилија браћа; проклет био ако иједном кривијем оком погледаш. Што се тако званих Аутономаша тиче, они су у мањини и пронашће сами од себе, ал' не кидиши на њих, јер није поштено сатирати слабијег од себе. У осталом има их добрих и честитих, па кад би им штету нанијео, Бог би те на оном свијету питао: Лазо, што уради, бблан?“

Он уздахну тешко, обори руке међ кољена и замисли се дубоко, ал' се опет скоро трже, па зашта скоро очајно: „Дакле овђе нема Срба?“

„Није баш да их нема — рекох — ал' су у врло малом броју и не могу да се одазову твојим услугама, баш и кад би те услуге умјесне биле.“

„Е па што ћу онда јадан ти сам и жалостан до амина мога?“ — одазва се просто очајно Лаза.

„Како, што ћеш, Лазо брате? Прибери се и размисли се, па захвали Богу што си се смјестно и умирио. Кажеш да је плаћа добра; кад си већ једном дошао, служи им поштено, држи ред и мир, а начелник нек говори што хоће; ако пак настане оно вријеме за којим ти толико чезнеш, азал ти онда и главе одејцајти!“

Лаза уздахну још једном, па разочано поче: „Аја, господару, из вас што пињате увијек у те проклето књижурине неће никад ништа бити. Док ми пињесмо знали ни читати ни писати све је ишло ка' по лоју. Да ти знаш како је живио мој покојни отац, кад је хајдуковао по книнској крајини — а сада? Свуд жандари, свуд полиција, свуд покора, а никоме добро! Кад би мој покојни отац као пандур селом прошао, сви говораху: Ево другог Краљевића Марка. А сад, ће су Краљевићи, ће су Обилићи, ће су Југовићи? Куку мени за њима до вијека! . . . Него, махни ти палу на страну, господару — настави све тише Лаза примичућ се мојој столици. — Кажу ти мени само: *оно онога!* . . . па ћеш видети хоће ли осканути!“

Пред изразом његова лица ја се просто забесекнух и ужаснух.

„Мучи, Лазо, за па вијек замукао — промуцах једва — немој о томе ни помислити, Бог те не убио, а камо ли таква што урадити!“

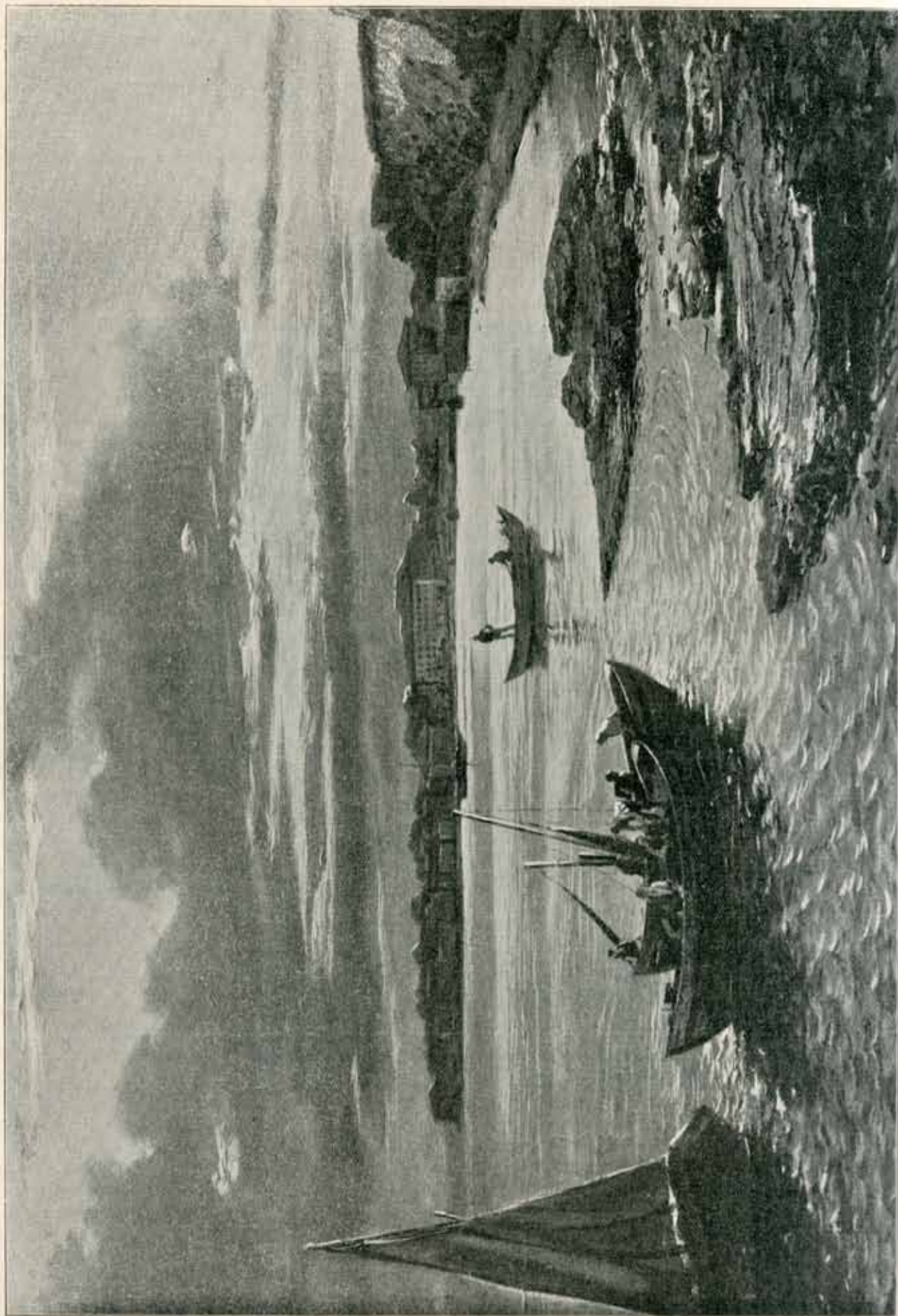
„Па говориш ли ти зазбиљ, господару?“ — пресјече он.

„Зазбиљ, најозбиљније — рекох му одлучно — умири се и прибери се, опет ти кажем, па ћеш сам увидити да си срећнији. Љуби и непријатеља свога и настој да га на лијепи начин на прави пут изведеш, видићеш да се нећеш покајати.“

Он се устаде и вакекери још више полицајску капу, моја га морална проповијед бијаше разјарила.

„Ех, јадан ти сам — очени као бјесомучан — ко би још био рекао, да ме ни моји земљаци сајетовати неће, да ће ме и они издати? Умири се . . . Прибери се . . . Љуби и непријатеља свога . . . Ох . . . А ко нас

*) Искларено од buon giorno и buona sera.

Манастир са Кални-Брда. Слика у Ст. Тодоровићу.

од пет стотина година љуби? Ко нам добра жели? Нашу дјecu сијеку, наше момке на колац натичу, наша села пале, наше се жене бешчaste; а ви све то боље од мене из тих књижурина знате, па још ми тако говорите. Ох,

ох!... — настави јецајућ скоро — ја као ветра горим, живога ми Бога, ја бих сав свијет ужегао, ја бих шио људске крви радије нег ваиа, ја бих сáм себе од жалости убио!...“ Он клопу и прикри лице рукама.

У напрасном ходу његов се канут на једном бијаше дигао изнад десне бедре, као да га је невидљиво ацално перо у вис потиснуло, и сада, док сјеђаше једнако придигнут остајаше.

„А што ти је то испод канута?“ — упитах га, да сврнем разговор и да задовољим своју дјетињску радозналост.

Он се прену, обазрије се зазорно околу себе, тури руку испод канута и извуче из њега на гаџама дугу плетену канџију са дрвеним дршком.

„А што ће ти то Лазо, заклињем те Богом?“ упитах га сав у чуду.

„Ово је за немирне часове, љубави моја“ — прихвати он разабраније нешто. — „Не да ми се никако обично спавати, па и кад нијесам у служби шуљам се по граду и вребам; то сам научно у чети, ал' овђе немаш да увребаш кога. Сабља је сувиншва, па то толико, да нешто у руди имам, купио сам ову канџију с којом гонам и бијем псе и мачке; чуј само како пуца!... — и он збиља стаде да млати по кочијашку.

Дотрча газдарица и застаде у чуду на вратима кад угледа у мојој соби полицаја.

„Љубави моја — рече јој, поздрављајућ по војничку — зар си се пренала? Кушао сам овђе пред господаром ову канџију, па јеси ли чула како добро пуца? — и он онали још једном. — Знаш, кад ухватиш добро кучка савијеш га по трбуху тако да се све преврња. Али — прекиде он на једном — ће је моје писмо? Сад ће брзо да затворе пошту.“

Предах му лист, радостан донекле што ћеју више одговарати на његова неумјесна питања, ал' ипак непријатно дирнут што ми тај земљак није потпуно свој, што га уз јунаштво разборитост не бијаше дотакла. Па ба дава, крв није вода! „Господару — рече он, опраштајућ се достојанствено — Богу, па теби — ево овако! — и дотаче се капе — ти знаш ће сам, па ако што зажелиш намигни само! — Господарице, — настави окренув се газдарици — ја те поздрављам као мајку своју!“ — Окрену се на њоновима, иљуну још једном, па ишчезну као вјетар у вечерњем сутову, ударајућ немилу дугом сабљетином о басамаче, на велико чудо и упрепашћење газдарице која живљаше мирно и осамљено као у самостану.

Послије тог састанка виђох још неколико пута по сљецима улицама Лаза полицаја који ме увијек најљубазније предустеташе и поздрављаше, а у касно доба ноћи често неопажен из далека праћаше, бојећ се можда, да ме ко путом не закине. Он се бијаше извијестио за наше виђеније људе те их такођер надгледаше и праћаше, скивајућ непрестано у својој фантастичној глави завјере, мучке нападаје, издајства, крв, смрт! У кратко: он бијаше постао популаран као никакав полицај до тад у Сљецу. Аутовомаши дрхтаху од њега а Хрвати му се дивљаху и обожаваху га престо, оважајућ, али не само у његову присуству: „Грехота да је Србин!“ Сљецики сокачки дерани, који га у хрватско-аутовомашким изгредима слијеђаху и као свог учитеља праћаху, бијаху га прозвали „Лазо хеп“ и „Лазо усташа“. Њега не љубаху Бог зна како ти називи, а кад би га какав одважнији деран с тим именима јавно поздравно, смијуљаше се злобно Лаза и прихваћаше: „Богме мали чувај се да ти не буде управ „хеп“ ако Лаза зазбиљ уставе па те ишчена.“ —

Једне неђеље пробуди ме раније нег обично служавка и навијести ми онет Лазину посјету. Премда још у постељи, наредих јој да га унутра пусти.

С читавим парамком цвијећа ступи Лаза у моју собу смијешећ се блажено.

„Не могу ти, брате и љубави моја, остати ама ни по трена — рече он журно — ево, само да ти ово предам, па збогом!“

Ја ванредно волим цвијеће, ал' ми у том тренутку не паде ни на памет да му се дивим нагађајућ окле је и зашто је ту у толикој множини?

„Али што је и окле је то, ако Бога знадеш?“ — запитах га овако успаван.

„А ево цвијеће, као што видиш, љубави моја — одазва се он. Видио сам те ја неки дан, облан, како се с „младом“ разговараш, па сам одмах помислио, да јој не би жао било кад би је цвијећем даривао. Не разумијем ти се ја у те ваше лацманске прежалније, али онет виђох што ђаво хоће и воли; ево накити је, господару, па кад је накитиш, не заборави ни свог Лазе“ — па то рекав, просу читав парамак што по насловачи, што по патосу.

Захвалих му најусрдније, па надовезах: „Али што је требало толико, заклињем те Богом?“

„Па нек ти буде за мјесец дана — рече он — тури га у видро или у кабини, па је сваку вече можеш обрадовати.“

„А ће си га убрао, молим ти се?“ — запитах.

„Е да... још ћу га брати — осјече он — Био сам понас у ошћинској башти, па ми, брате, крв ударила у главу. Што ту то цвијеће стоји? помислио сам: боље да га поклоним господару да с њим дарива младу. Извадио сам сабљу и тако сам ти ево ово покупио.“

„А зар не знаш да се то не смије радити?“ опријех.

„Е... не смије! растегну он — вала нек' ко дође да ми то забрани у оно доба, па ћеш чути како је прошао! Е... мој соколе, да сам ја знао на све што се смије и не смије, не би ми ни глава на рамену била... Али, збогом!“ — прекиде он и отрча као вјетар оставив и моји и кућња врата отворена широм.

(СРБИЈСКЕ СЕ)

ВЕЧЕ НА СЕЉУ

Слушам поточић како жубори
И како славуј у дугу пева,
Слушам како ветрић шумори,
И љула класје плодних усева;
Гледам где ноћ нечујно слази,
А врело сунце за брег залази!
Природа трема и расејана...
Седим и гледам даљине плаве,
А дух се маша небеских страна —
И чека звезде да се појаве....

1895. г.

Сокољанин.

У ЖУПНОМЕ ПРИМОРЈУ

— НОВЕЛА —
ХЕНРИК СЈЕНКЈЕВИЧ

(НАСТАВАК)

II

Гости, које је позвала госпођа Елзенова, скупише се у седам часова у вече у Hotel de Paris. Дадеше им засебан салон, са једним салончићем, у коме ће по обеду пити каву. Госпођа је, истинита, звала на „обед без церемоније“, али мушкарци, знајући шта то значи, дођоше у фракковима, са белом машама, а она сама пак појави се у ружичастој, изрезаној хаљини, с једним великим набором остраг, од врха до дна. Изгледала је свежа и млада. Лица је била ситног, мале главе, а тиме је поглавито и занела Свирскога кад се с њом упознао. Округла јој плећа била су, на местима где су се помалала из хаљине, бела и прозрачна као бисер, а међутим су јој руке, од рамена до лаката, биле ружичасте и као подбуле. Али то је само увећавало утисак њихове наготе. У опште је од ње била веселост, добро расположење и онај неодређени блесак, који се налази код жена кад осећају да су срећне.

Од званица, сем Свирскога и де-Синтена, дошао је стари саветник Клацки са синовцем Зигмунтом, младим племићем, не баш вештим али одважним, који је био и сувише изразито упиљео очи у госпођу Елзенову, и који није то умео да сакрије; даље кнез Валерије Пожецки, човек својих четрдесет година, ћелав, широка лица и ћошкасте дубање, као у Астека; богати и пакосни господин Вјадровски, ималац рудника нафте у Галицији, а у исти мах љубитељ уметности и уметник дилетант, — и најзад Кресович, студент и привремено учитељ Ромула и Рема, кога је госпођа Елзенова позвала, јер је Свирски волео његово фанатично лице.

Младој је госпођи ишло увек, а тим пре сад, о то, да има свој, као што сама говораше, „интелектуални“ салон. На ипак не могоше у почетку одвратити разговор од месних сплетака и догађаја у коцкарници, коју Вјадровски назва „словенштином“, доказујући да се тамо више чују словенски језици но сви остали. Вјадровски је у опште проводило време у Монте Карлу, исмевајући своје земљаке и осталу њихову млађу браћу. Био му је то коњич на коме је галонирао без одмора. Одмах дакле поче причати како је пре неколико дана у „Cercle de la Mediterranée“

у шест сати остало само седморо, и сви словенског порекла.

— Такви се већ рађамо — рече обрћући се домаћинци. — Свуда, ви'те, госпођо, људи броје: девет, десет, једанаест, дванаест, и т. д. али ће сваки прави словенци и нехотице рећи: девет, десет, пуб, дама, краљ. . . . Јес' Бога ми! . . . На Кориншу долази језгро нашега друштва, а овде им цеде срж.

На то кнез Валерије, онај са ћошкастом дубањом, изјави тоном човека који открива незнате истине, да је свака страст, кад прелази границе, убитачна, али да у „Cercle de la Mediterranée“ долазе многе одличне особе, с којима је вредно и корисно упознати се. Свуда се може служити отаџбини. Ето он је тамо, пре три дана, наишао

на Енглеза, пријатеља Чамберленова, који га је испитивао о нашем стању, и он му је на посетници описао економско и политичко стање, положај у опште, а нарочито друштвене аспирације. Та ће посетница сигурно доћи до руке, ако не Чамберленових, који није овде, а оно Сализберијевих, што ће бити још боље. А сигурно ће се наћи са Сализберијем и на забави, коју ће дати француски адмирал — и на којој ће цео Фермидабл бити осветљен а гљогно електриком.

Кресович, који је био не само јектичав, него и човек из другог табора, и који је мрзео овај сталеж у коме је као учитељ Ромула и Рема морао да се креће, кад чу за посетницу поче врчати процично и у исти мах пакосно као хијена, али госпођа Елзенова, да би одвратила од њега пажњу, рече:

— Овде опет људи причају чуда. Ја сам чула да ће цео пут од Нице па чак до Марсеља бити осветљен електриком.

— Таква је план спремао инжењер Дикаб — рече Свирски — али је умро пре неколико месеци. То је био тако занесен електротехничар, да је, чини ми се, тестаментом наредно да му гроб буде осветљен електриком.

— Онда — рече Вјадровски — треба да му на гробу буде натпис: „Вечни мир подај му, Господе, а електрична светлост нека му светли на веки веков, амин!“

Али га стари саветник Клацки нападе, што се шали с озбиљним стварима које нису за шалу; затим поче нападати целу Ривијеру. Све је то ништарија, почев од људи па до ствари. Свуда, бајаги, „трофони, маркизи и виконти“, а овамо се мораш добро чувати да ти ко не придигне махраму. Што се тиче угодности — исто ти је. У његову канцеларију у Вјешовискама стало би пет оваквих ћумеза, какве су му дали у хотелу. Послали га лекари у Ницу на свеж ваздух, а Promenade des Anglais смрди као

У мају. Сликао В. Меницер.

краковско двориште. Бога ми смрди! његов сестрић Зигмунт може посведочити.

Али Зигмунту у мало очи не испадоме колико се загледао у рамена госпође Елзенове, па није ни слушао шта се говори.

— Преселите се, господине саветнице, у Бордигијеру, — рече Свирски — талијанско је љубре бар уметничко, а француско — просто и гадио.

— Па и ви ипак станујете у Ници?

— Јер с оне стране Вентимиле не бих нашао радницице. У осталом, ако се будем сезио, пре ћу отићи на противну страну — у Антиб.

То рекавши, погледа у госпоњу Елзенову, која се осмехну кутовима усана и спусти очи.

Мало после, сигурно желећи окренути разговор на уметност, поче говорити о изложби код Румелмајера и о поним сликама, које је гледала пре два дана, и које је француски новинар Краус, који ју је пратио, назвао импресионистичко-декадентским. На то Вјадровски диже виљушку у вис и запита тоном Пирона:

— Шта су у опште декаденти?

— С извесног гледишта — одговори Свирски — то су људи, који више воле разне зачине, којима се уметност зачињала, него ли саму уметност.

Кнез Пожецки се пак осећао упречен оним, што је стари Клацки говорио о „маркизима, грофовима и виконтима“. Чак и допови, који долазе овамо, припадају вишој класи допова, и не задовољавају се крајом цених марама. Овде се налази на допове у великом стилу. Али осим њих долази све што је у свету најилемитије и најбогатије; а што су пак богаташи овде на равнијој нози с господским родом — то је баш добро, нека се свет дотерује! Господи Клацки требало би да прочита „Idylle tragique“ па би се уверио да се овде, осим подозривих, налазе и највише „друштвене сфере“ — „баш онаке, каке ћемо наћи на Формидаблу, који ће овом приликом бити осветљен à giorno електриком.“

Пожецки је сигурно заборавио да је вест о осветљењу Формидабла изнео још мало пре на јавност. С тога сад не постаде предмет разговора оно, него се поче говорити о „Idylle tragique“. Млади Клацки, говорећи о јунаку тога романа, примети да је „ономе тако и требало“ — али да је био глуп, одричући се женске ради пријатеља, и да он, Клацки, не би то учинио ни ради десет пријатеља, па ни ради рођенога брата „јер братство за братство, ама сирење за паре!“ — Али му Вјадровски преузе глас, јер су му француски романи, које је читао, били други коњиц на коме је јурио по ауторима и њиховим делима, те показивао своју велику вештину.

— Што ме ужасно једи, — рече — то је ова продаја обојених лисица под праве. Ако су та господа реалисте, нека пишу истину. Јесте ли видели њихове јунакиње?! — Прво се почиње трагедија, добро! — госпоња се бори сама са собом, „копча се“ ужасно кроз целу прву половину романа, а ја, Бога ми! од прве знам шта ће бити и како ће се завршити. Како је то досадно, и колико се пута већ понављало! Ја немам ништа противу „шаренперка“, ни ти велим да немају право да уђу у књижевност, само нека ми не дају „шаренперка“ под трагичне весталке. Ала ми је и трагедија, кад знам да је та раздерана душа имала љубавника и пре трагедије, а имаће их и после трагедије Опет ће се копчасти као и пре, и све ће се свршити онако исто. Колика је то лаж, оскудица моралности, оскудица осећања за истину, како је то завртање глава! И кад се помисли да ми то читамо, да ту робу примамо као добру, ове будоарске комедије као драму — и да се све то схвата озбиљно! . . . На тај се начин уништава разлика између поштене и јавне женске, и тражи се да у друштво имају право да уђу и кукавице које немају својих гледаћ. Сем тога, така француска

позлата лени се на наше дутке и оне тек чине чуда, под заштитом тихих аутора! . . . Ни начела, ни карактера, ни осећања дужности — ничега, сем лажних аспирација и лажног позирања на психолошку загонетку!

Вјадровски је био и сувише интелигентан да не би разумео да, говорећи овако, у неколико осуђује госпоњу Елзенову, али је то био човек сасвим пакостан — говорио је дакле овако нарочито. Госпоња је Елзенова слушала његове речи са у толико већим незадовољством, у колико је било у њима више истине. Свирскога обузе силна жеља да одговори оштро, али појми да не сме узимати као да се речи Вјадровскога односе ма на кога, те више вољаше да узме ствар с друге стране.

— Мени је увек у француским романима падало у очи нешто друго — рече — а нарочито што је то свет перокања. На другим местима, где се двоје љубе, законито или незаконито, последица веде бива дете, — а тамо нико нема деце. Како је то чудновато! Изгледа да оној господи, што пишу романи, ни на ум не пада да љубав може не остати некажљена.

— Како друштво, така и књижевност — одговори стари Клацки. Та познато је да се народ у Француској смањује. У вишим круговима дете — то је нешто врло ретко!

— Mais c'est plus commode et plus élégant — унаде Синтен.

Али Кресович, који је врчао још пре, рече сад:

— Књижевност ситих беспосличара, која мора пропасти с њима.

— Шта велите? — упита Синтен.

— Велим: књижевност ситих беспосличара.

А Пожецки опет провађе Америку:

— Сваки сталеж има своје дужности и своја уживања — рече. Ја имам две страсти: политику и фотографију.

Међутим се обед ближио крају — а четврт часа доцније сви пређоше у оближњи салон, на кафу. Госпоња Елзенова запали врло танку цигару и, заваљивши се комотно у фотељи, пребаци ногу преко ноге. Мислила је да се извесна немарност мора донадати Свирском, као уметнику и мало циганину. А како је међутим била малога раста и нешто пошира у бедрима, беше јој се сукња подигла сувише високо. Млади Клацки на мах просу палидрвца, и поче их купити тако дуго, да га стриц, саветник, неприметно муву у слабину и шану му љутито:

— Шта ти је? Знаш ли где си?

А млади племић исправи се и одишну:

— То је баш оно, што не знам.

Госпоња је Елзенова из искуства знала да мушкарци, чак и добро одгајени, кад им се само укаже агодна прилика, постају грубјани, особито према жени без заштите. Сада до душе није приметила покрет младога Клацкога, али видевши његов немарни и скоро цинични осмејак, којим је одговорио стрицу, била је сигурна да говори о њој. И у срцу осети презрење према целом овом друштву, сем Свирскога и Кресовича, о коме је сумњала да је, при свој својој социјалној мржњи према женама њенога круга, заљубљен у њу. Али је у мало не доведе до несвести Вјадровски, јер изгледаше да се одлучио да јој, за оно што је појео и попио, загорчи сваку кашичицу кафе и сваки тренутак. Говорио је у опште о женским, не прелазећи границе пристojности, па ипак је на дну његових речи био не само дивизам, него и пуно алузија на карактер госпође Елзенове и њен положај у друштву, просто увредљивих и за њу необично непријатних, — нарочито због Свирскога, који је у исти мах и патио и љутито се.

Због тога јој снаде камен са срца кад се гости разиђоше и кад остаде сам сликар.

Илија Станојевић, члан кр. срп. нар. позоришта (фотогр. снимно г. М. Јовановић, двор. фотограф), као Ђир Та са («Четири винова рубала»), Роџдан («Х. Колумб»), Цов Ко ста («Ш. К.»), Дин («Чича Самуило») и Касно («Ј. Цезар»).

- Ух!! — узвицну, дубоко одишући — имам почетак мигрене, и ни сама не знам шта се са мном догађа!
- Заморили су вас?
- Да, да — и још више него заморили!...
- Зашто их зовете?

А она, као да не влада више собом, приближи му се као у грозници:

— Седите и не мичите се! Не знам... можда ћу пронасти у вашим очима, али мени је то потребно као лек... Ево овако!... За тренут само овако остати крај учтива човека!... Овако!...

Кад то изговори, седе крај њега и, метнувши главу на његово раме, закмури....

— Само мало овако!... мало само!

И на једанпут јој се трепавице обилато оросише, и поче метати прст на уста, дајући му тиме знак да не говори ништа, и да јој допусти да остане тако.

Њега то јако дирну, јер је увек, кад види женске сузе, мекшао као восак. Поверење, што показа према њему, дирну га и испуни му срце слатким осећањем.

— Останите, госпођо, увек крај мене, дајте ми право на себе.

Госпођа Елзенова не одговори, само јој из очију лијаху крупне сузе.

— Будите моја — понови Свирски.

Она му пребаци руку на друго раме и приви се уз њ, као што се дете привија уз мајку.

А Свирски, пригнув се, пољуби је у чело, затим јој поче пољунцима брисати сузе с очију — и постепено га обузимаше пламен: до мало је узео у своја атлетска наручја, притиште је из све снаге на груди и поче тражити својим уснама њене.

Али она поче да се брани:

— Не! Не! — говораше задихана... — Ти nisi као остали... Доцније!... Не! Немој... Смилуј се!

Свирски је држаше у наручју, заваљену патраг. У тај мах био је баш као и остали, али на срећу госпође Елзенове, одмах по њеним речима, чу се тихо куцање на вратима. — У исти мах одокочише једно од другог.

— Ко је? — запита госпођа Елзенова оштро.

На вратима се појави намрштено лице Кресовичево.

— Молим за опроштај — рече на претрг — Ромул

кашље, можда је и грозничав... мислио сам да треба да вам јавим.

Свирски се диже.

— Треба ли ићи лекару?

Али се госпођа Елзенова већ беше прибрала.

— Хвала, господине, — рече — ако устреба, послаћемо кога из хотела, али прво морам видети дете... Хвала! А сад морам ићи — дакле до сутра!... Хвала!

Рекавши то, пружи му руку, коју он принесе устима.

— До сутра — и сваки дан. До виђења!

Госпођа Елзенова, оставивши на само с Кресовичем, погледа га охоло.

— Шта је Ромулу?

Он постаде још блађи но обично и одговори скоро набуцитом:

— Ништа.

— Шта то значи?...

— То значи да... отерајте ме, госпођо, јер — побеснећу!

И окренув се у месту — оде. Госпођа Елзенова стајаше за тренутак с муњама гнева у очима и намрштена, али јој се мало по мало чело поче разведравати. Имала је пуних тридесет и пет година, и опет ово беше нови доказ, да јој се дражима нико не може опрети.

Приђе огледалу, као да тражи у њему потврду овог мишљењу.

А Свирски се враћао у празном вагону у Ницу, мирисући непрестано руке, које су мирисале на хелиотроп. Био је узбуђен, али срећан — и крв му јураше у главу, кад год би увукао задах омиљеног мириса госпође Елзенове.

(НАСТАВЉА СЕ)

ФАТАЛИТА. СУДБИНА.

ПЈЕСМЕ АДЕ НЕГРИ

СЛОБОДНО ПРЕПЕВАНЕ СРПСКИ

(НАСТАВАК)

XXIII

З а ш т о ?

I.

Једноме имаде двадесет лѣта,
Пјесник је, лијеп је, силно ме вољѣ;
С његових усана уху ми шѣта
Пјесема му, и јѣди њезини тмѣли.

Он, силан крилима пјесничког лѣта,
Када ме за поклон срдашца мѣлѣ
Збуни се, Аморов ланац му смѣта,
И сѣза силѣство досада прѣлѣ.

Преда мном почешѣ молећи клѣлѣ,
Будућност и славу пред моје нѣге
Полаже, и нема довољно рѣчѣ

Да каже те своје жртвице мидѣ;
Ал' у мом срдашцу глас му не јѣчѣ,
Тер одив не чује душе ми стрѣбѣ.

II.

Други је суморан, чела је хѣла,
Покрети његови хладни су, крути.

Пунав је поноса мушкога пѣла,
Силно љуби ме и ако да ћутѣ;

Види се, витез је из добра кѣла.
Из огња ипак је већ више пѣтѣ
Прхнула до мене душа му гѣла,
Из огња што му се ѣз ока жѣтѣ.

Почешѣ кадано сунашце сјѣдѣ
Љубави његове силена клѣца
Узаврѣ, и он ме укочен глѣдѣ.

Тада ми срдашца затрѣпти жѣца,
К њему би летнуло, и ако прѣдѣ,
Ваш као на мамац плашљива пѣца.

XXIV

З а т к а

Тавтински свијете, пун богатѣва,
И њихних онѣјех трбуха слѣвних,
И гадних и ситних земских рачѣва,
И дјевојака јѣвних;

Свијете, у којем госпође прѣвѣ
У цркви швалере траже, у комѣ
Бракѣлом и пљачка свуда се стрѣвѣ,

А наѣде нам се лѣмѣ, —

Ти дакле то желиш, свијете гѣдиѣ,
Да презрем идеал зѣог тебе гѣдиѣ;
Ти дакле то кушаш, кепѣпу јѣдиѣ,
Подејећи моја крила!

Ти зеваш, ја пјевам; пузиш, ја лѣтам;
Ти лажеш, ујѣдаш, и ја те мрѣим;
Ти лежиш, ја ходим сврхама свѣтѣим
Коракѣм својим брѣзим.

Људи су у теби гује и гѣске;
Лукави невјеште замкама лѣвѣ;
С тог летим из твоје клѣјети ѣске
Куда ме судба зѣвѣ.

Ја летим звѣздама, свѣтлости хѣћу,
И ма да слаба сам и мала мѣха,
Шибѣћу себичност и твоју злѣћу
Камѣцијом свога дѣха.

Желна сам сунца и дугине призма,
И што сте ви људи скептици већ,
Тим жешиће ваше ћу ја скептицизме
Ножима стиха ојечи.

XXV

ЗДРАВО, ЈУНАЦИ!

Мислим на цинове с мотиком снажне,
Којице, пркосећ' плаћку и сунцу,
Отимљу пренуклој од суше земљи
Залогат хљеба.

На диве с будаком докоште мислим
Руднике, тамнике, штово сијеку,
И који љ тмини уморно дашћу,
И неодморно.

Потмула тутљава ено се зачу,
Озго се сводови срушише тешка,
Ломљава, тмуша је, и само смртна
Чује се писка.

Потоњим напором инак је бријег
Просјечен, и пара побједна ено
Избија на другој страни планине
Здрављена сунцем.

Мислим на дивове научне што им
Истине грозница мозгове тресе:
На вође, патнике, свјетини који
На борбу трубе.

На борце дјелима строшене, који
Незнани умиру мислим, и тада
Из грла мога се пролама поклич:
Јунаци, здраво!

*

Здравствујте пресне глале, гвоздене,
Сурова тијела, крјепке мишице
Из радионица: истрајте мушки
У раду тешком.

Здравствујте сви који живите радом,
За свето начело његово мрете
Радећи мислима, мотиком, брадвом,
Храбреним борци!

Разне ми утваре кроз душу иду,
Блиједе раднице видим у мраку,
И лађе што тону под ударцима
Бјјесне буре.

Увели дјезицу, главе сиједе,
Тијела саката, мршава лица,
Видим и жалосну, безбројну целу
Народну руљу.

И чујем далеку хуку гласова,
Ударце чекића, мача и маља,
Па тијем глџмџтом ја занесена
Слободна пјесам.

(НАСТАВЉА СЕ)

Ја тебе то пјесам, о породице
Ти људска што родиш. Бори се, надај,
И не одмарај се никада, јера
Живот је кратак.

На твоје невоље и на бездушне
Трутове, који ти еснају крвцу,
Где, божји снушта се бесмртни поглед
У зраку сунца.

XXVI

О П И Л А К !

(Превачена)

Рекох му: „Одлази! Никада тебѳ
Не љубих. Мир ми хлрши.
Нигда ти не мислим предати себѳ.“
Он рече на то: „влрши!“

Ја рекох: „ако га љубим, о Бѳже,
Нек ме са земље смлжбш!“
А њему: „зар стена љубити млжбш?“
Он рече на то: „длжбш!“ —

„Ти залуд улажеш ену своју енагу,
И срце моје мллшш;
Ја тебе не волим, — одлази к врлгу!“
Он рече на то: „вдлшш!“ —

„Сам себе на мржњу и отпор бѳни
Речима мојим грлбшм,
И мене са срца својѳга екрѳни.“
Он рече: „ја те љубшм.“

МАЈУШНИ СВЕТОВИ

АСТРОНОМСКА СКИЦА С ЈЕДНЕ ШЕЋЊЕ ПО ПРЕДЕЛИМА
НЕБЕСНИХ СВЕТОВА

(НАСТАВАК)

Једна од најмањих планетница зове се Русија, која је откривена 1883. год. Ова је још мања, него ли и ё. пратилац Јупитеров, јер јој пречник износи само 20 километара. По томе њена површина захвата само 1260 квадратних километара, а то је толико, да се ту једва може сместити наш Косанички ерез из топличког округа! Када би „Русија“ била сасвим шуља, могло би у њој стати само 4200 кубних метара. То је толика величина, да би се од наше земље могло изрезати на 259 милијона таквих светова, а од самог нашег месеца ё милијона. Обим је „Русије“ око 63 километра тако, да обичан пешак може обићи тај „свет“ у наоколо рахат за 13 сати!

Кад узмемо, да „Русија“ има исту густину као и наша земља, онда тежа на њеној површини износи само 1₁₀₀ део теже земљине. Читатељка на пр. коју би опис побудио да се мало прошета до ове Русије, ако при поласку тежи 60 килограма, тамо, на Русији осећаће се много лакшом него ли на земљи — јер ће тамо бити тешка само 100 грама!

Ако би обичном својом снагом хтела поћи један корак напред, та ће снага њена тамо на Русији бити толика, да ће кревнути за пуних 440 метара: толики ће јој корак бити!

Ако би из несташлука, тамо у пољској свежини, хтела прескакати какве предмете и то не јаче, но колико би јој снаге на земљи требало да скочи за пола метра — тамо би са том снагом њен скок био толики, да би скочила на брег од 300 метара висине! А ако би хтела потрчати мало по пољу — онда би се и најлакши њени кораци претворили у право летење тамо на Русији, јер би 130 таквих корака већ били довољни, да се око целог тог света — око целе Русије — обиђе једанпут! Је л' те да је то леп излет?!

Или, ако поштована читатељка радо игра лопте, па је на земљи баца у вис својом снагом за 10 метара, онда би јој лопта тамо на Русији отишла у вис 6 километра, а теориски требало би тада лопти на 20 секунда да се поново врати у њене руке. Ја овде рекох „теориски“ за то, што се, у ствари, лопта не би више никако вратила на Русију, јер би на тој даљини већ измакла из домањаја Русијине теже. На тај би начин лопта морала продужити пут кроз васиону као самостално тело. И какав астроном на Русији свакако би је спазео кроз свој дурбин како лети кроз простор, те би је објавио као какав „ново откривени планетонд“!

Ну у простору планетонда има и већих и мањих од Русије. Тако је на пр. планетонд Цибѳла по површини својој колико наша Краљевина Србија; око ње се пешке може обићи, свуда унаоколо, за 6 дана 7 часова 22 и по мин. путујући дневно по 12 часова, а велосипедом и за непул један дан! —

Планетонд „Флора“ захвата по својој површини простора колико наши окрузи: ваљевски, крагујевачки, крајински, крушевачки, моравски, подрински, нишки, пожаревачки, руднички, тимочки и арањски укупно, дакле

скоро колико је имала простора кнежевина Србија пре српско-турског рата. А по обиму своје Флора је толика, да је обилазак пешак може обићи за 5 дана 1 час 49 мин.

Планетоид „Аурора“ има толико простора да се на њој једва могу сместити укупно наши окрузи: подрињски, ваљевски, ужички, подунавски, крагујевачки, руднички, моравски и тимочки, а може се цео тај свет обићи за 4 дана 9 часова и 48 минута!

Планетоид „Викторија“ по простору је колико наши окрузи: крајински, пожаревачки, моравски, тимочки, нишки, пиротски, крушевачки и топлички. Пут око овог света свршује се за 4 дана 7 часова и 12 мин!

Планетоид „Аустрија“ већ спада међу мање планетоиде. На тој Аустрији, горе, једва би се могли сместити наши окрузи: крањски, топлички, крушевачки и нишки. Пут око целе те Аустрије свршује се рахат за 3 дана 1 час 36 минута. Паробродом.....!..... када би га још и тамо имали, па би га терали оном брзином којом плове по Дунаву и Сави — цело то путовање свршило би се за око 5 часова. Толико је велика Аустрија!

Мали планетоид „Истрија“ има тамао толико простора, да се једва на њој може сместити пожаревачки округ, а може се обићи „око света“ за 1 дан 10 часова и 36 минута. Ето левог предела за излете!

А мали планетоид „Дикена“ једва може имати само толико простора, да се на њој сместе срезови позанички и пчињски, а путовање се око ње свршује рахат за 12 часова!

Наш ресавски срез тамао се може сместити — на три планетоиде! Међу онима је „Стефанија“ толика, да се сва може обићи у наоколо за 9 часова 24 минута, „Дејанира“ за 7 часова, а најмања од свих „Агатеја“ за свега 5 и по часова! И ко не мари пешачити много, тај би се ипак решио, код оваких прилика, да обиђе пешке цео свет — Агатеје, Дејанире или Стефаније!

Па и нова планета „Ерас“ између Земље и Марса,* и ако је према Сунцу у истоме рангу као и колосалне планете Јупитер, Сатурн, Уран, Нептун, а тако исто и Меркур, Венера, Земља, Марс — ипак по величини површине једва може дати простора за наш крагујевачки округ, а може се рахат обићи за 1 дан и 5 часова!

Читаоцу могу ове описане околности изгледати веома чудновате, али их ја могу уверити да су још чудно-

ватије прилике на површини Марсових пратилаца. И они су откривени у најновије доба.

Америкашки астроном Хал, када је радио на онда највећем дурбину (у Вашингтону) открио је 11. и 17. августа 1877. две ситне светле тачке, које се показаше као пратиоци Марсови и добише име Дејмос и Фобос. То су најситнија небесна тела за која се данас зна. Пречник једнога је 8, а друга 9, километара. За то се они и виде само кроз велике дурбине.

Да се задржимо мало код Дејмоса. Према величини његова пречника, површина му захвата на 220 квадр. километара, а то је толико, да се на њему не може сместити ни наш најмањи срез — триавски (окр. рудничког). Ну то би још и могло бити које-како, када би сав Дејмос био од суве земље.

Али, ако би на њему било још и воде онако обилато као на Земљи т. ј. са 72%, онда би на суву земљу дошло само 61 квадр. килом. а ту би се по простору једва могао сместити Београд са најужом својом околином! Узмемо ли даље, да се сва та Дејмосова земља може обделавати, онда би се — према приликама на нашој земљи — тамо могло нехранити највише 2400 становника!

И ови јадни Дејмосови становници такође се не би смели покретати, да не би одлетели у ваздух или се сурвали на Марсову површину! А то из оних петих разлога, које смо видели код 5. Јупитерова пратиоца. Макар да Марс има пречник 6745 кил. (према 143,757 километ. Јупитерова пречника), ипак он према својем пратиоцу Дејмосу изгледа као слон према комарцу.

(СЕРВИЈЕ СР)

Цариградски шмар (по фотографији).

ДОК У МИРУ ТИХОМ

Док у миру тихом из рањених груди
Молитва се диже, што покоја тражи;
Док се срце крени, док се пада буди
Да сликама сјајним боле поублажи,

Јад лебди и кружи дотле у висини,
На крилима мрачним диже се и лета,
И злобно се смеје у немој тишини
Сновима и нади заморена света

Ниш.

Љубомир П. Симић.

*) Види „Дело“, слиска за март 1899, стр. 472—476.

СРПСКИ КОМАДИ У Н. С. НАРОДНОМ ПОЗОРИШТУ

(НАСТАВАК)

Али, да оставимо то, главно је да су овогодишњи оштри с националним репертоаром уселили и да ми у њима имамо један непосредан доказ да публика овај репертоар одиста прима. И тај је доказ довољан. У овим оштрима ми имамо праву пробу нашег репертоара, ону која довољно илустрuje одзив публике према њему. Јер ти су оштри, супротно оним ранијим, изведени у довољно широком размерама; они су трајали дуго, од Октобра до Маја; они, дакле, обухватају, можемо рећи, целу једну позоришну сезону и представљају прву годину, једну цуну годину дакле, систематичног давања народних комада. И како је та година добро прошла, то се показало да је национални репертоар остварљив; да је закон са својим одредбама сувремен и уместан и да је пут којим је Позориште у последње време пошло, пут добар и који не иде на штету Позоришта. И онда је наше питање решено, и Позориште за које смо се бојали да, као установа која није чисто књижевна, можда неће моћи примити један програм сувише књижеван, показало се да је у стању да га прими и да учини оне услуге које књижевност од њега тражи.

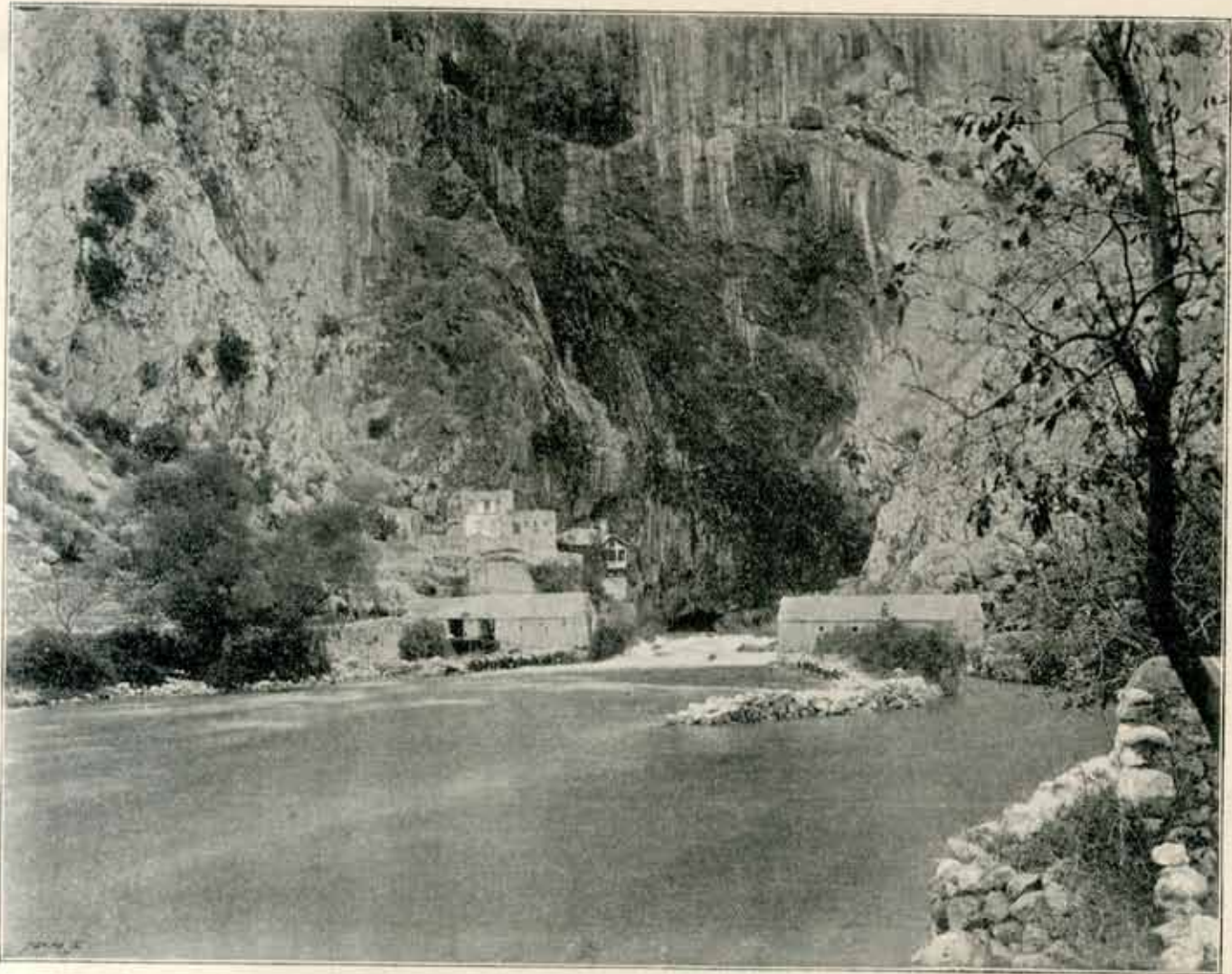
Само, наше питање ипак није решено. Ако се на делу показало да је национални репертоар остварљив и да није сигурно оно што су најмеродавнији до сада тврдили, ипак закључак који смо донели, остаје мало преран и пренаглашен. Ми смо га донели само по овој години. Ове године, међутим, дат је, ипак, мали број српских комада и обухваћен мали круг наших писаца, и оштри је онда недовољан да закључимо тако сигурно. Ако су неки комади досад добро прошли, ко зна да ли ће они и даље пролазити и, што је важније, да ли ће проћи и остали? А осталих, нарочито, има, видели смо, много више него ових. Целокупан репертоар много је већи него овај који је до сада примљен. Хоће ли, међутим, публика примити, у главном и као и досад, и тај целокупни репертоар? Хоће ли се, најпре, покушаји који су ове године почели, моћи наставити и до године, и даље. И хоће ли се, напослетку, успети да се кроз позоришни репертоар у главном изведе, и чак и утврди, цео преглед националне драме? То је, ето, главно питање наше.

Питање одиста главно али питање времена. За данас оно још нема одговора. Док немамо сигурне чињенице у рукама, не можемо сигурно ни решавати ствари. Док се проба с целим, или бар довољним репертоаром не учине, не можемо донети коначно мишљење о могућном одзиву публике. Нека, дакле, управа продужи своје пробе и тиме нам да прилике да решимо ствар. Али како је, ради одбране народног репертоара, нужно већ и сад дубље познати ствари, то је потребно решавати их и без довољних непосредних доказа, и тражити и само по досадашњем искуству сигурне знаке по којима се и за даље може закључивати. Потребно је, а у исто доба и могућно је, и по овоме како се публика зимус и иначе одазивала, испитивати укус и тежње њене и закључивати о њеном могућном расположењу према националном репертоару. И, улазећи у то испитивање, ми се овом приликом користимо да у исто доба покажемо и меру у којој народни репертоар може бити примљен, и начин на који он то може бити, и сметње на које он може наићи, како нас не би когод криво разумео и наше схватање Позоришта као једнострано означио.

Расположење публике према националном репертоару, немојмо се варати, одиста није повољно. Кад човек из ближе погледа како је, на које је, и на коју је врсту српских комада публика зимус и иначе долазила, он види да је, према различним врстама комада, био и различан

одзив публике. Публика је, на пример, то емо већ могли видети, долазила на комедије, на све које су зимус дате, и забављала се цело време гледајући их. То значи да ће се те комедије и одржати на репертоару. И не само те, него и друге, од истих писаца (Стерија, Трифковић и др.) а које пису сад давание: оне су, познато је, исте привлачности које и прве. Публика је, даље, долазила и иначе на наше комедије: успех писаца као што су Округић, М. Глишић и Б. Нушић, довољно је познат. И према томе, према тако осведоченим симпатијама наше публике за наше комедије, ми се можемо донекле надати да ће она примити и остале писце ове врсте (Игњатовић, Д. Браќак, М. Савић; више их, у осталом, готово и нема), неке боље, неке горе, према интересу који су кадри изазвати. Комедија ће се, дакле, и то целокупна комедија наша, у главном добро примати и тај је део нашег репертоара по свој прилици осигуран.

Само, на несрећу, комедија је мали део репертоара. Оно што је најчешће у српској драми, то су трагедије, драме историске или по народној несми, једном речју „комади из народне прошлости“. Тих комада има тако претежан број да се питање о примању националног репертоара готово своди на питање о примању њихову. Ако ови комади не нађу одзива код публике, може се готово сматрати да је национални репертоар пропао. А да ли ће га наћи? Сумњамо јако, према овом што смо видели. Наравно, ми не можемо говорити о писцима чије комаде из разлога раније поменутих, писмо имали прилике да видимо у Позоришту (Ј. Суботић, М. Јовановић, М. Поповић, М. Шапчанин и др.), али према неуспеху што су га зимус имали остали, не мање вредни писци (Стерија, Бан, Л. Костић, Јакшић, Д. Илић) и то са својим важнијим комадима, ми можемо већ погађати да се лепши изглед ни онима не указује. Јер, кад независно од успеха који је целокупни народни репертоар зимус имао, ценимо само успех писаца „комади из народне прошлости“, јасно је, и сви који разумеју позоришне прилике признаће, да је он, зимус, био готово никакав. И сад, кад се ставим на гледиште да ценим тај успех према апсолутној вредности датих комада, ја ћу, код већине и да га разумем; али како, у овој прилици, оно није умесно и како је нужно ставити се само на гледиште публике, то ће ми, кад то покушам, ствари постајати мање јасне. Јер публика која дође на *Мерицу*, може доћи и на *Добрицу* и *Миљенка*, и која редовно долази на *Немању* могла је тако исто доћи и на *Јакшићу*, драму са не мање ефеката и „бурих“ сцена, а нарочито кад се она сад први пут после пет година давала. И, ако мислите да ја овим публику потцењујем и да она уме боље да разликује ствари, повисимо њено гледиште, признајмо јој да она каткад зна да цени литерарну вредност писаца и посматрајмо ствари према њеном литерарнијем схватању ових. И како ћемо онда разумети њен зимусни одзив? Разумемо што је дошла више на *Гордану* него на *Максима Црнојевића*, који је одавна на репертоару. Разумемо и то што није дошла на *Скендербегу*. Стеријине су драме тако мало цењене у публици и тако изједначене са драмама осталих наших писаца, о којима такође не влада лено мишљење, да се публика бојала да у њима не нађе ону исту количину задовољства коју налази у осталим, у Бановим, на пример. И то ће јамачно тако исто бити, са више разлога у осталом, и кад Позориште буде давало Суботића, М. Јовановића, итд. Наравно како смо се сви бригули да тачно разазнамо вредности ових писаца и како су се, нарочито управе позоришне трудиле да им одаду цену коју заслужују, тако је и високо оно мишљење које публика о њима има. Публика се држи својих једном стечених предубеђења, и устеже се доћи на ове комаде онако како долази на остале комаде који су први пут дају. Она се, с разлогом или не, управља према мишљењу које има о писцима и како то мишљење није повољно по ове, тако ни њихов репертоар нема пријема код ње. И ја, дакле, разумем што није дошла на овај Сте-

Извор Буне у Херцеговини (по фотографији).

ријни комад. Али што је онако мало дошла на Јакшићеву *Своју Србаља*, то никако не могу да разумем. Бар је Јакшић песник који ужива пуне симпатије њене. Од свију писаца чије смо комаде раније предложили, публика, ван сваке сумње, њега највише воли. То је једини наш драмски песник коме је публика из поштовања подигла споменик. И, ваљда зато, она редовно сваки дан и изађе на Калимегдан да његов споменик гледа, и, задовољна и блажена од тога, она се толико заборави да задоцни доћи у Позориште да гледа његова дела. А његова су дела, то ћете чути да та иста публика у пролазу поред његова споменика са убеђењем каже: *споменик јачи од тума*, итд. И сад, кад публика не дође да види ни комаде свега најдражег песника, чак ни онда кад се ови, први пут од како постоји Позориште, у њему дају, онда зацело узрок овој појави не лежи само у томе што публика не воли наше писце, него што не воли овакве њихове комаде, не воли трагедију и историјску драму српску.

И није само српска драма коју публика не воли. Она не воли ни стране комаде те врсте. Још, кад се дају Шекспирове драме, публика, од некуд и не зна се зашто, и дође каткад, али нека се, што у осталом ретко бива, да *Федра*, *Клавдија*, *Фијескова завера*, *Емилија Галоти* или која друга класична драма из репертоара којим наше Позориште располаже, да видите како нико неће доћи на представу. То је одавно опажено, то су и саме управе јавно признавале и нама није потребно да то нарочито примерима поткрепљујемо. Публика, дакле, неће да дође на такве комаде ни кад су ови класични, од неоспорне вредности и признати од целога света. И то је та публика која је толико интелигентна да не може да прими национални репертоар. И,

даље, није ни класична драма једина коју она не воли. Та иста публика која има тако модеран укус да не може да гледа ону застарелу и преживелу драмску врсту којој класична драма припада, не гледа (сетимо се како је зимус *Дору* гледала) ни модерну драму. Та иста публика, и то опет не кажем ја него су и то саме управе признавале, не долази ни на драме Сардуове ове врсте, ни Ожијерове, Димине, нити кога било другог модерног писца од вредности, па ма како да су драме пуне драмских ситуација и осталог што је потребно да се баш у позоришту гледају. Јер наша публика, која је, од оног времена кад су наши старији писци писали драме па до данас, успела као што су управе тврдиле да добије, „новије погледе на садашњост и прошлост и да стече свестраније знање и образовање“, дошла је до тога да не воли ни један озбиљан комад и да је не занима ни једна драма од вредности.

Ја не знам и не могу да кажем, а ко се осећа способан нека каже, коначну и исприну реч о нашој публици, али држим да нам и ово што смо до сад навели, даје права да сигурно закључимо како њен укус није развијен. И не само ови, него и други знаци казују то исто. Посматрајте само на каквим се местима једног шаливога комада публика смеје, па ћете видети да ли је досадашњи наш закључак нетачан. А посматрајте још које је личности у једном озбиљном комаду највише занимају па ћете видети да су њене симпатије највише на страни комичних личности, на страни подсмевача и обешечака у комаду и да су јој буфонске улоге милије од „карактерних.“ То су међутим, симпатије човека који још није успео да воли оно што је озбиљно, отмено, племенито.

И то показује још једну црту публице наиме извесну фризолност њену, која је данас нарочито карактерише. Некада су се управе тужиле само на примитиван укус публице, данас се може и на њену фризолност потужити. Некада, ако публика није волела финансију драму бар је драму волела, али данас она тражи лаке шале, комаде с певањем, оперете итд. Да ли је то дошло услед појачаног страног елемента у позоришној публици; или услед тога што је ова криво схватила извесне тачне идеје о драми и Позоришту, које су случајно, у последња време, дошле до ње; или је, напослетку, то стара особина њена која је, потпомагана многим повољним околностима и подржавана и од саме управе, остала и до данас — не знам; доста то да публика претставља стварима од вредности, ствари лакше и неозбиљније и тражи да јој Позориште такве и пружа. Она и не сматра Позориште као озбиљну установу. Забава коју она од њега тражи, стоји често ниже од оне коју једна озбиљна установа може да да. У њеним очима, Позориште је један локал за забаву као што су и остали наши, само мало отменији. Она дође у Позориште не зато што се она интересује за драму, него онако тек, кад, после вечере, не зна шта да ради, често кад јој огаде три пут гледани програма осталих локала.

И то вам је стална позоришна публика. А она друга која с времена на време долази, ни та се за репертоар много не интересује. Њу највише глумци занимају. Кад страни глумци гостују, сви потрче да их виде и онде само због глумаца гледају и комад. И тако стање публице је жалосно и врло жалосно, и стање Позоришта је болесно, репертоар који предлагемо паравно, нема никаквих услова у њему. То је истина, до душе, али је истина и то да не само што национални репертоар нема публице, него је нема никакав озбиљан репертоар.

Како ће Позориште, међутим, успети да овај репертоар одржи, то ћемо, ако нисмо досада злоупотребили стриљење читалаца, видети у идућем броју.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Нанке Поповић.

Јован Стерија Поповић родио се 1. јануара 1806., у Вршцу. Отац му, Стерија, беше трговац, и кад једном посрну имањем изапади Јована из школе и намисли да и њега учини трговцем. Али је овај више волео књигу по трговину, те га отац врати у школу. Сврши ту, у Вршцу, четири разреда гимназије, оде на Реторику и Посвију у Темнишвар, у које ђаковање пада први књижевни рад и штампање познатог му списа *Слово о Болдарије* (Будим 1825), потом на Философију у Пешту и пајзад на правни факултет у Кезмарк. После свршених права, од 1830.—36., живљахе у Вршцу, где предаваше у приватној полугимназији латински језик. Наставничку службу наследила је адвокатура, коју овет напусти 1840., и на позив из Србије, дође у Београд, где поста професором права у тадањем Лицеуму (1840.—42.), а потом начелником у Попечителству Просвете. Ту, у Београду, поред књижевног рада, пада и благотворан Стеријин рад на оснивању Друштва Српске Слоvesности (Срп. Учено Друштво), рад на школским реформама, чији је закон од 1844. сав написан руком Стеријином, рад на оснивању Српског Музеја (1844.) и т. д. 1848. због неких несугласица политичких напусти звање начелника, врати се у Вршцу, где се ожени. и живљахе врло скромно до смрти своје 25. фебруара 1856. год.

Ј. Ст. Поповић је једно од највећанутијих имена нове српске књижевности: радио је на драми где је у српском позоришту познат свима и свакоме, и где је још и данас први и по старини и по вредности; на поезији, где је свима генерацијама познато његово гондо српско *Дворје*, а затим и на другим литерарним и научним, епиграмима, историјским, естетичким, правним, школским и дру-

гим различним списима, од којих је још врло велики број невадан и потпуно непознат. О драмским делима ваћи ће читави у чланцима г. Павла Поповића (*Н. Искра*): затим, о поезији и драми, у мало застарелој али важљиво израђеној расправи г. Јована Ристића (Гласник 8), у предговору *Дворју* г. Љ. Стојаковића (3 књ. С. Књ. 3.), и биографијама В. Малетића (Подунавка 1856) и г. М. Милићевића (Поженик).

Мода — изглед са Кади-Која (сликао г. Ст. Тодоровић). Мода је јевровски крај у непосредној цариградској близини. Подигнут је на азијској обали, а наш га је уметник г. Ст. Тодоровић снимно кичицом при сунчевој заласку.

У мају (сликао В. Менцлер). — Хајно нова:

За заносних мајских дана,
Кад пувољди власти стану,
Сред срца ми раздрагана
Жар љубави махом плану.

За заносних мајских дана
Кад се вичја посма ори —
Поверих јој узрок рана,
Поверих јој шта не мори!

Илија Станојевић. И овом сликом испуњујемо обећање публици да ћемо поред чланака доносити и слике репертоара и глумаца Нар. Позоришта. Илија Станојевић, али како је већ и најширој публици познат својим *«амбијанним Чича Илија»*, један је од најомиљенијих његових глумова. И. Станојевић је глумац карактерних, нарочито комичних улога, а доводно је да поред поменутих подсетимо читаоце на његова Јага (*«Отело»*), Калчу (*«Никова Слава»*), Година (*«Год. љери»*), Шампалја (*«Корнча»*); и све могуће нијансе фризолних старца неће ваћи ни на највећим позоришцима достојнијег представљача, М. Агрину (*«Корнолан»*), Цух-Вах-а (*«Микадо»*), Циганина, Половија и т. д. Њему ће остати захвални нарочито исти који се радују најновијим успесима старог српског репертоара, коме је и Чича Илија својом лепом игром улио доста живота (Срета чињар, Штанцика, Бир Јана).

Цариградски пиљар (по фотографији). Од уличних цариградских типова врло се често виђа пиљар, каквога слику доносимо у овом броју. Занимљиво је што је и у Цариграду, као и у нашем Београду, највећи број пиљара српске народности из наше Македоније и Старе Србије.

Извор реке Буне. — У Херцеговини, у близини града Благаја извири из подножја окомитих стена река Буна. Мисли се да је она продужење реке Заломске која протиче кроз Гапко Поље, а која на 20 километара од Благаја понире у Невесинском Пољу ударајући својим током у брегове. Народ прича како је некад неки настир из Невесња бацио свој штап у Заломску, а отац му, воденичар у Благају, извадио га из реке Буне. Покушај са штапом пређе сада и на бегове онде, Т. ј. сви је свакога дана као по онцу, бацио је у Заломску, а отац му видио је из Буне. Најзад паде и бегу у очи да му нестаје овада, али се настир брањаше да их вуци напанају и колу. Бег обрати већу пажњу и ухвати једног дана настира баш кад је заклону онцу спуштао у Заломску. Како је морао бити напанађен воденичар, када место онце науче деш свог убијеног сина!

Тековине Народног Музеја прошле 1898. године.

Збирке своје допуњава Народни Музеј куповинама и поклоњима. При куповинама узима од понуђених му на откуп ствари оно, што по својој историској, културној или народнашкој, техничкој вредности, приликује збиркама његовим. Поклоње не бира, по ирима захвално све што му се доноси; а обично поклони и заслужују да се у Музеју чувају. Нису пак све године од реда обилне нити понудама одабраних ствари, нити поклоњима од ређе и веће вредности. По свакад понуде превазилазе могућност музејског буџета, те се често по глевоја старина не може да купи, и одлази за то на страну. Небоде при понудама има често у томе, што Музеј у оном времену, кад му се понуде учине, нема потребног новца за куповање.

Прошле 1898. године даде је Народном Музеју како неколико одабраних куповина, тако и неколико одабраних поклоња.

Из извештаја, који је Чувар Народног Музеја поднео у своје име Госп. Министру Просвете и Српској Краљевској Академији састоје се између осталог, да је Музеј за етнографску збирку своју куповином прибавио: лен од врбе чоје, а црним гајтаном крашени халатик, дигтан, и: Призрена; даље иштрају једну од свиле проткане златном жицом; пригорско женско одело; лен број свилом и златом возених пешкира, чаршави, човрета и других тканина; сребрне шапте; сребрне старинске токе нађене у околини Цирота и један ручник, покривало главе, испићено многим ситним сребрним новцима, из околине Београда. На оделу и пешкирима има градина за сазнавање народне и занатске орнаментике, у којој се цене поједини облици, склоп њихов у шаре и склад у бојама.

Облицом својим, изработом, оковом и другим украсом, одликују се неки култни виштол и пушке; а ређе је величине култен златан римски прстен са камењем на кој је изрезан Фаун са грлоном у руци за којим руке пружа мази Амор. Око ликова размештена су нека писмена. Прстен је тај нађен у селу Горјанима, у округу ужичком, а на месту које се зове: Римско Гробље.

У збирку својих слика уврство је Музеј куповином два рада г. Марка Мурата сликара. Најпре његову већу слику «Конавока пошла на воду», на његову мању «Срби сељаци пред црквом Св. Вааха» у Дубровнику. Те две слике заступају у Музеју модерни скицај и властичку технику у сликарству, заступају начин извођења на платну, прован: en plein air.

Више је од етнографске но од уметничке вредности слика ведашње Ватал-паније у Београду, — рад свештеника Арсенијевића у Панчеву. Рађена је у оном времену кад у околини паније још није било ни једне веће куће.

Занимљива је по цртежу своје и по изради својој, јамачно у Св. Гори рађена, икона Цара Константина и Царице Јелене. На мозајички сложеној плочи од седесетих комадића, урезан је на црвенлик светитеља, украс и патике.

Куповином је прошле године постао својина Народног Музеја и лен властички рад г. Роксандића: «Роб». Сачињен је од писца на бронзовани.

Поред ових, најважнијих ствари од разне врсте и вредности, које се поимено наводе, Музеј је прошле године куповинама корисно допуњавао своје збирке: лосуља, пакита, ножаца, оружја с прибором, црквених ствари, римског камења с натписима и литографија.

Међу одличним поклоњима прво место заузимају слике на платну рађене. Најстарија је међу њима повећа слика «Морска бурја» од холандског сликара Лиџе Verelstigh-a, из XVII. века, коју је поклоњено г. Oelzner, консул ненедружелски у Амстердаму. Величином својом — јер је преко два и по метара дугачка — надмањује остале слике «Векство Богородице у Мисире», рад и поклоњ г. Е. Uhl-a сликара у Минхену. Више се нас тичу по востојању своје слике које је поклоњено г. Др. Ва. Николић, адвокат у Земуну, а то су неколико икона његова покојног оца Лазара Николића, и лик сликара Данила, рад сликара Уроша Предића. Исти је десетина Музеју поклоњено још и рад једног од француског сликара J. Desmagnis-a. Слика је рађена 1792. године у Риму и представља опрштај римског војсковође Регулуса са породицом својом, јер се својолично опет враћа Картагинцима као заробљеник њихов.

Од велике је вредности поклоњ г. Петра Николића, трговца у Загребу, слика «Такоски устанак», рад сликара Наје Јовановића; а дељен је, као портрет, дар госпође Цане Млад. Ненадовићке, лик Јелене, жене Карађорђевог, а рад сликара Јована Поповића, од год. 1841.

Није велик, али је поучљив поклоњ г. Ивана Кољина, инжењера Министарства Грађевина, јер је првисториског доба и нађен код Љубовице.

За етнолошки оделак поклоњено је г. Љуб. Стојановић, професор Велике Школе преко двадесет комада шараних ускршњих јаја из Ужица, а госп. Јово Матовић у Сан-Франциску више бојених фотографија кинеских и јаванских жена и девојака.

Из крајњих, противноложених времена римске архаве, јесу два знатна и цвела поклоња. Један је збирка римских, бакрених, ливених новца — асова — из првог доба кад је у Римљана новац постао овакво средство за размену; а други је комад уметничког, резаног рада из доба кад је римска царовина већ приближавала се крају своје.

Збирку асова поклоњено је г. Ј. В. учитељ, а другу, од уметничке вредности старину римску — комад камења — поклоњено је, преко шалетства ерза Јасеничког, Миладин Јеленић, тежак у Кусатку.

Камејо је изрезан на ахатској плочи и представља борбу неког римског императора са варварима. Камејо је одломак од веће плоче која је могла мерити, док је цела била, у дужину тридесет и два, а у ширину тридесет сантиметара. Камејо нађен је у пави «Лесковац» код Кусатка.

У збирку оружја дошао су поклоњом два виштола и сабља војводе Марка Штитарца. Виштоли су прости и велики, — кубурније, — а сабља има среброво оковано ножице. То оружје поклоњило је госпођа Ката Штитарчевића, удовица Стевана, сина Марка Штитарца.

Остали поклоњи, од мање вредности но они нарочито поменути, јесу разни бакрени, сребрни и златни новци, и бронзане и камене старине.

Тако је Народног Музеј прошле године, које куповинама које поклоњима могао допуњавати све врсте збирала својих. На одређивању старина, на описивању њихову, на склањању каталога, као и на уређивању Музеја, на сиремању ормана, столова и других потреба

за подеено излагање музејских ствари, радило се колико је могуће било за сад једном само лицу раднику у Музеју, чувару његову.

Музеј, како је данас уређен, још није отворен за јавно и шире похађање. Походити га могу поједина лица и омања друштва. А по-ограничени јавни пристаји у Музеј објавиће се чим буду сиремљени сви још потребни ормани и столови; чим буду све изложене ствари склоњене под стакло, јер их још има које леже без заклона по столовима; чим се удеси шатос музејски, да правина, донесена обућом посетилаца не може да штети предмете музејске, и чим се удеси довољан надзор по просторијама Музеја.

Да се све ово што пре постигне, на томе се ради; но увек у томе веома много зависи од разних неповољних ванмузејских прилика, које постоје у Музеју отежавају и успоравају.

Поступно се пак те неприлике савлађују и Музеј мало по мало добија ванутра облик какав имају и страни, слични му заводи.

В.

НАУКА

Насељеност слива реке Млаве. На основу мерења површина речних сликова, која сам извршио на специјалној карти Краљевине Србије — размера 1:75.000 — у друштву са г. П. Јовановићем — а помоћу статистичких података о војску становништва у Србији од 31. дец. 1895. год., излагао сам насељеност наше отаџбине по речним сликовима. На овом месту објављиваћу само резултате тога мога рада о појединим рекама, а потпуна антропогеографска студија «Насељеност у Србији по речним сликовима» изиће ће доцније.

Почињем Млавом с тога, што је то једна од најинтереснијих река у Србији. Она извире на ј.з. страни од градића Жагубице. Извор јој је читаво језерце, које народ у околини назива Врелом. Одмах од извора Млава је јака река. Све су њене притоке богате водом и живе преко целе године. Од десних су најважније Витовница и Тисница, а од левих: Чокорди, Бусур и Крушара. Слив јој се одликује двема природним реткостима. Прва је Горњача Клисура од села Рибара до Ждрела, а друга Потајница у Хождоу.

У сливу Млавину налазе се три градића: Вожевац (3345 ст.), Петровац (2845) и Жагубица (2485); један заселак (градића Петровца) — Лесковац (585) и 78 села.

Највећа су села: Рањовац (3100), Лазница (3090) и Смољница (3070) — 3 —

Од 2500—1500 ст. имају ова села: В. Ладе (2500), Мелница, Шанине, Крепољни, Рамацац, Шетоње, Црљенац, Топовица, Осаница, Арнаут-Новоцац, Враходе, Суви До, Баре, Стајнице, Кобиље, Кула, Ђовди и Каменово (1500) — 18 —

Од 1500—1000 ст.: Бабушинац (1480), Велико Село, Мало Црнине, Манастирица, Ждрело, Кискица, Трљане, Триовче, Дубоча, Касидо, Старчево, Вистрица, Коштовац, Бусур, Табачовац, Забрје, Орешковица, Милатовац, Сибица и Кладурово (1020) — 20 —

Од 1000—500 ст.: Брадари (960), Велико Црнине, Четереже, Добрије, Јованица, Миријево, Арно, Буковац, Салаковац, Багуша, Сиге, Вошаовац, М. Ладе, Берање, Каминце, Вуковац, Рибари, Врбница, Крипре, Валзак, Орљево, Бошњак, Братинац, Панково, Издарица, Полатна, Кочетин, Визичево, Витовница и Лоушник (550) — 30 —

Писвод 500 ст.: Тишевац (480), Бурицац, Набрје, Крушја, Магулица, Алудово и Свињарево (310) — 7 —

Ако не урачунамо два краја села Пољане, које већина делом лежи у моравском сливу, онда Млава има 82 насељена места са 101.870 становника, од којих на градско становништво долази 8.675, а на сеоско 93.205 (са крајевима Пољане). Бад број становника поделимо бројем, који представља површину Млавина слива, онда ћемо добити насељеност т. ј. број становника на км². У Млави је насељеност 60 ст. на км², дакле гушћа него у Србији за 12 ст. на сваком км². Насељеност у Србији према насељености у Млави стоји у односу 4:5. —

Из података о површини Млавина слива и о броју становника види се, да Млава захвата 3,5% од целокупне површине Србијине, а од становништва 4,3%.

Тако исто из насељености и површине слива и броја насељених места излази, да у Млави једно насеље долази на сваких 1230 ст. или на сваки 21 км². —

На послетку број становника у појединим селима показује нам да се у сливу Млавину налази 41 велико село са 1000 и више становника. Једно велико село, дакле, долази на сваки 42 км². У Србији пак, која има 422 велика села — једно долази на сваких 114 км². —

Поједине Млавске притоке иду по густини насељености овим редом:

1. Чокорди (189 км². — 11.770 ст.) на км², 63 ст. У њему су 15 села: Враходе, Орешковица, Сибица, Четереже, Добрије, Ми-

ријево, Вошаповад, Врбица, Ордево, Бошњак, Податна, Кочетин, Ловушник, Тишевац и Свињарево;

2. Витовница (293 км². — 15.520 ст.) на км². 53 ст. Она има 11 села: Раповиц, Мелица, Црљенац, Бобиље, Кула, Манастирица, Старчево, Кладурово, Каминге, Витовница и Алудово;

3. Вусур (111 км². — 4.890 ст.) на км². 44 ст., са шест села: Бусур, Табановац, Будовац, Криро, Вешчево и Ђурицац; а

4. Крупаја (46 км². — 840 ст.) на км². 18 ст., само два села: Крупаја и Магудина.

У саву Млавање притоке Тиснице нема ни једног насељеног места.

На карти погрешно пише: Бродарац, Мелица, Четереш, Радаре и Суви Дол.

Тако исто погрешно су означени на карти као засеци они крајеви: Точка, Дабовац и Селиште. —

Т. Раднојевић.

КЊИЖЕВНОСТ

Франсиса Сарсеј

1828.—1899.

Ових дана *) умро је у Паризу знаменити позор, есејиста Сарсеј, који је поред Сент Вега и Бринетјера важио као један од врних у својој струци.

Рођен се у Дурлоу, у округу селскошашкоме (Departement Seine et Oise), 8. октобра 1828. г., где је првину прву наставу. Своје школовање продужавао је час у Шарлеманеву лицееу час у знаменитој Ecole normale; одаје је ангажовао своје посљедње испите у доба, кад је бујнуо устанак у јужној Угарској и кад је сва Европа сјрдела на барут. Како веде, с њиме су изашли из сканције знаменити историчар Тјер и приповедач Абу. У школи је био одличан ђак, али не и послушан ђак. Његова исподобања и испитивања начинила су од њега право enfant terrible, да је често своју околнину у бригу бацао.

Када је савршио философске науке, којима се свесрдно одао, постао гимназијалним учитељем у Греноблу, одакле је морао отићи због оштрих, отворених и истинолубивих чланака, које је написао у младеом месном журналу. Отлуштен из службе, Сарсеј оде у Париз, где га Фигаро и Евровеки Реви оберучке приме. 1859. био је већ сарадник и Народниог мњења (Opinion Nationale), радећи на њему неких десетак година. За све ово време радио је он час политичке час стручне чланке, док се 1867. г. није сасвим одао позоришту и у томе послу радио до своје смрти.

Радећи на политичким ангажовањима, нарочито на Тапу и Фигару, изашао је он читаву борбу, која му је створила легије од непријатеља. Кад га нису могли вером угући, онда је позван на двобоје, које је срећно и благополучно свршава. Његово сарадничтво на XIX веку, ансту, који је Абу основао, изазвало је тоњење и ржњу од стране Мик Михона, који се није догле смирио, док му није патоварио на врат тамницу и губитак грађанске части, за извесно време, уз велику новчану казну.

Може бити, да се Сарсеј не би толико подигао, да није настао прелом 1867. г., када се — као што већ напоменух — одао свима позоришној критики. Он је био жидка позоришна. Страх и трепет јадних писца, којима је даван на милост и немилост, и од кога није долазила смртна пресуда, јер је врло мало њих, који би могли рећи, да на њих Сарсеј није утицао. На њих није био тако недантан као Бринетјер, који је долазио од гратике и Боалта, све мерно као најсуровији ортодокс. Сарсеј је био умеренији. Он је држао средину између крајности; ништа је доуштавао превелику слободу, ништа пак захтевао строгу класичну укрупњеност. На њега је говорио природни здрав разум, који је кројно и одређивао свему границе, аплажујући и вршећи експеримента, као палан хемичар у својој лабораторији. Зато Сарсеј није могао никад стећи симпатије у оних, чија су чула и сувише преврћена и развијена била.

Поред критичких радова Comédien comédiennes који га јако истаклоше, важио је поменути његову Histoire du Siège de Paris, где описује живот париски у времену француско-немачког рата; Le mot et la chose, читав низ литерарно-еолошких чланака, и његове младалачке Успомене. На ипак не све то тама појести, нарочито његове сатиричне новеле и приповетке, само ће вичито сјати име позор, критичара, који је за ових последњих тридесет година владао париском позоришном.

Commentator.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Четири Витеза, фантастична легенда у чет чинова средњегром и певањем, напис. Анисе Буржоа и М. Масон, С-француског. — У Нар. Позоришту 29. априла (први пут).

Четири Сина Емонова — Quatre Fils Aymon — носи назив једна од најстаријих легенда француских. У њој су

*) 5 маја 1899 г.

описани догађаји и фантастичне авантуре четири сина Емонова и њихова борба са Шарлеманем. Из то време и разгранате песме XII века многоструке и кроз векове прелесиване и препричаване до данашњих забележених варијаната, узето је неколико момената за прву грађу комада, који смо ове вечери видели у Нар. Позоришту под именом Четири Витеза.

Четири сина Емонова: Ринар, Рено, Роланд и Рауд узимају на се витешку дужност, завет своје матере, да нађу изгубљену кћер Шарлеманеву, Одету, која у овај мах живи као селанка и незнано сироче у некога сиромаша Ружичне Доље. Знак по коме ће Каро познати своју кћер, амајаја је о врату девојчину. Али је и али китез и врач Можис предузео да се дочепа те амајаје, и да њоме протурти своју кћер Хедвигу као изгубљено Шарлеманево дете. Противу храбрости четири меча, Можис је пошао у борбу са својом врачевом мудрошћу и помоћу алхих духова. Четири витеза, као сви обични сиртини, имају својих слабости, и њима ће, по савету врача Мердена, Можис сагрти своје противнике. Ринар се раде копка, Рено је јунак и каватија, Роланд јури за љубавним авантурама, а Рауд је вичито на нијанкама. И четири витеза пролазе кроз хиљаде искушења и опасности, познато еписко искушљивање витешке задаће, док најзад у пркос Можисовој мудрости јуначки не испунише завет матере, и Одета би повраћаш Шарлеману. — То је у главном догађај, унесен одае на песме, само још развијен у стотину ситуација, у комаду доста нагошћаних, баналних или споредних епизода.

Песма Четири Сина Емонова долази у најчувеније и најлепше производе народне епикеје француске. Између песме о Роланду и позивијих феудалних епизода, има Каро Великог и пред крупним догађајима феудализма: поред своје широке литерарне вредности, она је својим временом и садржином, час и са културних спомена толико истакнута и интересантна, да јој неки (Taïne) дају значај највећег и најинтереснијег споменика на врних дана феудалних. Толико интереситности и хвале одиста би шло у прилог избора сваког који би се хтео послужити тим градивом, на и у прилог занимљивог и успешвог драматизовања, које је Буржоа покушао у овом комаду, и ако та срећа није раскошно послужила ивица Четири Витеза. Учини и испитан догађај, затим слобода и промена којима се ивица послужно у драматизовању, а највише његов врло скроман успех и сувише нас удаљавају од првог извора, да би их требало доводити ближе у везу; али је и у тој натегнутој парадели неколико потеза који најкраће али још прегледно карактеришу цео комад.

Избор срећних момената из тог великог епоса, избор споредних украсних епизода, први корак у тако нежно градиво тражи и врло нежну руку. Познато је колико и код најсрећнијих народних бајки у таквим приликама мора да нагуби од своје чисте, праве поезије; поезије смејет, нешто мало дивље, али наивног и великог. Витешки карактер и време Шарлеманево претети су у буржоаску средину овог века. Четири витеза емигрирали би за револуцијом; украшена принцеза Одета, вичито кандидат, авантуриста би можда и данас тамо негде на граници Белгије (за такво стварање илузије, у том алом удесу, она је поред ивица захвала и свом предсталачу на београдској позорници); слични врач Можис спутан је у неколико шарлатанских мађионичких «кумстова»; на народ што дочекује господара од замка, што чепа призор пред позором, седак на Ружичне Доље, гонка на париској улици; колико је све то далеко и у истини изгубљено за Шарлемана. Затим све то без целине, искладно на стотину ситуација, често потпуно без везе или везивних и претрпаних епизода; развучено, и за данашњу скупу пажњу и сувише дуго, заморно, досадно. Најзад једино што би се још с целим комадом могло учинити, и ради чега је он у остало и са прилично разлога и преведен, промашено је на нашу позорницу.

Као фантастична шапорана она је лепа и занимљива од толиких који се са његов разлога држе за недељну и деценију од таквих поезије, ипак наивног, ипак знаменитих и великих осећаја, али и за представљано на позорници са ипак и раскошних техничких потреба но што их бедна милостивна уметности у Србији покрива. — Онај јадни замк Можисов, царобна ватра, галерија манастирска, галерија замка Емонова (што се бар не каже «авија» кад је већ све на ту врло родност упућено), на оне фантастичне слике, Вагда... двајест, д и и најест перока «рајду си х!» За тако далеко илузије, реко би било позвајити где фантазије. Кад их нама тридесетна публика нема, верујте да их не може бити ипак. Она неће заманити на она досадна и изобледа 2—3 салона, ону вичито употребљену историску тамницу (у српским комадима по чудној «агаалности» она је увек често била потребна), она 2—3 «предјела», можда 5—6 збунова, и без икакве поштеде онај стари, оседели хрест; њу не врећа «последња мода» на Душанову или Шарлеманеву дворцу, ништа ипаквала блуза са Ваице и «Јулију Цезару»; она мирно гледа костим Хенрија III, позамљен свима вековима од Адама до данас; она верује да је она подриела и наведена стреја престо славног Шарлемана; она се диви величанственом храму Мајстор Малоловог; она се одушевља у «силној војсци» оног шесторином-седморином јадних етатишта, млих, врних, што се гетају по позорници или као у «Сеоби Србаца» скоро котрајају у својим дебелим панетим кокусима. Али где престану пене илузије, ту је крај.

Глумца су можда били и добри. Бар Грифон (г. Динуловић) је, колико се сећамо, уред тога метежа, нашао своју вубанку. Ш.

МУЗИКА

У К. С. Н. Позоришту приказан је Штидлар, оперета у три чина од Холда и Воста; музика од Карла Целера.

По тону, тексту и радњи Птичар је немачка оперета, а по свом нарочитом локалном колориту, она је бечка. У форми и обради

она је слична Суневим, Штраусовим или Милекоровим радонима те ереге, а они су главни репрезентанти данашње модерне немачке оперете.

Као што је у Француској утицала таијанска а шведијанско неолитанска опера buffa на развитак француске комичне опере у почетку 18. века, тако је постао из истог извора а готово у исто време и немачки Singspiel. Из наивног, увек пристојног Singspiel-a, на коме су поред Паумана, Хајдера, Рајхарта и других, радиле чак и Хајдн и Моцарт (Bastien e Bastienne) изродила се временом а нарочито утицајем трагедија Ж. Осенбахових данашња немачка оперета која је у vrlo ретким случајевима интересантна и од вредности по тексту или радњи. Али садржина једне оперете, то је сасвим споредна ствар код публике која воли оперетску музику. За њу је главније да у оперети има што већи број мелодије, да има пријатне шапе у дијалогу, леких декорација и костима.

Целер, који је био чиновник у беоком Министарству Просвете, био је дилетант у музици, па ипак мора му се признати његова музичка способност и познавање позоришта, што се показује у мелодији, хармонизацији, у ефектној оркестрациој изради, распореду хорова и ансамбла у његовим оперетама. Његов Птичар чини у целини утисак једног подужег бечког вотаурија, са доста реминисценција и обичних али лепо ритмованих тема: валцера, полке, гавоте, марша и т. д., које у вези са текстом и радњом чине оперету од пролазне вредности, као што је већина оперета; али због лакоће мелодија и стилна она је подесна за позоришне и певаче, а допадљива и благодарна за ширу публику.

Прич чин израђен је најбоље. Све су нијесе са ефектом употребљене. Нарочито вреди споменути тернет између Кнеза (Г. Раја Павловић), Венса (Г. И. Стојчевић) и Христе (Г-ђа Тодосићка) због интересантног распореда тема, и мемовити хор (Кад коме хоће и ружу дати) у синалу I. чина, због лепе полизоне и ефектне градације. Обичније су у инвенцији и изради Галота у II. чину. Романца кнегиње (Г-ђа П. Павловићка) и Rhein-валцер у I. чину и остало.

Г-ђа Тодосићка, Г. Р. Павловић, Г. И. Стојчевић и Г. Стојчевић били су извршни. Код Г-ђе Тодосићке налазимо, да је вена игра и понаш у најдешој хармонији. Нарочито вредност добија тиме, што има смислено извођење у певану (Vortrag), увек тачно према ситуацији и смислу текста. Г. Павловић има уз то и vrlo јасно извођање текста. Он сваку реч добро и правилно наглашава, па чак и оно зна да ублажи, које у преводу из ма каквих негода не могу бити тачно да се слажу са нотним акцентом. Мала улога Г. Стојчевића била је предивно одиграна а отицана доста симпатичним гласом, који кад би се још добром методом и вежбањем појачао, био би и за веће партије подесан и користан. Поред сигурне и чисте интонације, нарочито нам се допало верно и живо извођење оних малих наслага речитатива у синалу I. чина. Несигурна у тону била је Г-ђа Павловићка у улози кнегиње. Романца у последњем чину, коју прати слабо (риједко) сординиран оркестар и коју због тога и већ према самом тексту треба певати *mezza voce* (полугласно), она је певана јако, без боје и невесто.

Оркестар под управом вредног капелника Г. Покорног био је у пратњи соло-нијесе стално јак, а то је нарочито шкодило слабијим гласовима, као што су професори (Г. Стојчевић, Г. Рајковић) и Адам Птичар (Г. Динковић).

Птичар вена је прик пут из основи нормалног дијапазона, који је од скоро усвојен у оркестру беогр. народ. позоришта, а који је нижи за $\frac{1}{2}$ тона од старог бечког А. Ова реформа од знатне је вредности за певаче и капелника беогр. позоришта, јер да није урава усвојила овај систем, морао би се већи део нијесе ниже транспонирати, што јамачно не би био пријатан посао за капелника код једне оперете у три чина, а певачи мучно би натезани код мало већих градација, као што су нам случајно показали на премијери у синалу првог чина.

— 11 —

РАЗНО

— Осамдесетогодишњица хрватског књижевника Ивана витеза Триског. — Првога маја (в. н.) завршило се равно осамдесет година од рођења хрватског књижевника Ивана витеза Триског. Свечаност је прославаљена у Загребу. Чланови клуба хрватских књижевника и уметника удружени с Југословенском Академијом, „Матицом Хрватском“, „Друштвом Св. Јеронима“, Књижевном Педагошким Друштвом и разним певачким удружењима природно старом књижевнику изволашту сцену у очи његове осамдесетогодишнице. На сам дан прославе, поред великог броја различитих честитака, бехе приређен у слављеникову част и свечани банкет, на коме су у похвалним здравицама изишлене заслуге овога Нестора хрватских књижевника. —

— Руска академија за литературу. — Као достојан споменник Пушкину установише се у Русији приликом Пушкинове прославе, а у част његова именована Академија Литературе. Она ће установити бити слична француској академији бесмртника само ће бити мањег обима, т. ј. имаће мање чланова. Као што се зна, француских бесмртника има 49 на броју а руских ће бити само 6.

„НОВА ИСКРА“ излази 1. и 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у зашт. — Црвениласта и све што се тиче администрације шаље се Народној Радној Штампарији, Кнежев Споменик бр. 7.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић.

Са установљавњем ове академије иде се на то да се руској литератури да историски ослонац а у исто време да јој се прибави и значај узвишености, пошто руски народ, а дефинице и виши сталски у Русији, и данас још сматрају неснике и несце за беспослицаре који журе за маштаријама и некорисним занимањем. Са овом се дакле академијом иде на то да се нова руска литература, којој је тувени несник Ломоносов ударно камен темељац, подигне и осигура.

Пошто се литература у очима руског народа и друштва није још развила до ступња самосталне моћи, због чега и не сме разумети са великим бројевима, то се за сада за академију тражи само скромно местанце. С тога ће се иста сместити као засебно одељење Академије Наука у дом исте. Чланови литерарне академије — као што рекосмо б'вих на броју — бираће се из редова најславнијих песника, романописера, драматичара, критичара и историчара литературе.

Ово великиње литературе са науком бесумње ће много придонети значају науке у Русији пошто је иста куд и камо изостаја ила руске литературе. У времену кад су руски универзитети — уопштејући их са тадашњим универзитетима на западу — били без икакве предности, имала је већ руска литература свога Пушкина, Жуковског, Бадушкова, Карамзина, Фонвизина и Крылова; а ни данас нема тога руског науцењака који је бар приближно дошао до таквог светског гласа као што је то случај код Пушкина, Тургенева, Достоевског и Толстоја. С тога се ово установљавње академије литературе мора куд и камо више ценити по све укупно руске установе за неговање науке.

*

— Јавне Читалинице и Библиотеке. — У току последњих 10 година показао се је у Немачкој прилично велики покрет у правцу установљавња јавних Библиотека и Читалица, установе које би и најспромишљенијем staleжу јрудили могућност читања књига и новина. Велики број немачких вароши подигле су лене библиотеке са читалицама у овој сврси а нарочито су у томе предњачиле вароши у Саксонској и Виртембергу. Већ пре 25 год. имала је малена Саксонска 200 јавних библиотека којима је 1876 год. одређена годишња државна помоћ од 20000 динара; сума која је прошле године повисила на 25.000 динара. Данас Саксонска има 1025 јавних библиотека.

Исто је тако и у Виртембергу: скоро свако повеће место има своју јавну библиотеку не рачунајући библиотеке гимназија, реалки, занатлевских школа и универзитета.

У Француској су јавне библиотеке још могобројније и богатије. Од саме државе добијају ове библиотеке на име помоћи 250.000 динара годишње, не рачунајући годишње помоћи од општина, и вољонце у поведу и књигама од приватних лица.

Најогромније и највише јавних библиотека имају седишнице државе у Америци. У држави Њу-Јорку постоје путничке велике библиотеке којима се и школска младеж служи. Држава троши годишње 250.000 динара на ове покретне библиотеке.

ЧИТУЈА

† Радоје Рогановић-Црногорац. На Цвети ове године умро је на Цетину од срчане болести Радоје Рогановић, књижевник. Рођен 1851. године у селу Проговињима, завршио је гимназију и богословију у Београду. Вративши се у Црну Гору и ступивши у државну службу, постао је благајничком министарства финансија. Пореклом је од познатог кнеза Рогана што га владика Његуш сачува за увек у својем „Горском Вијенцу“. Вавеши се из ране младости о поезији, написао је много родољубних и пригодног песама; написао је, такође, и у књигу општања и драму „Грахов Лаза“ —

*

† Манојло Грбић, прота, катихета и професор учитељске школе у Карловцима умро је на Велики Петак ове године. Рођен се 19. децембра 1844. год. у Широј Кули. За његову предану службу ира-вославаљу и српском народу одицовао га је владика † Теодан Живковић појасом, а садашњи владика Михаило пронавео га за проту 28. јуна пр. год. у Војнићу. Покојник се бавио и о српској књижевности којој је оставио своју велику и цуну интереса монографију „Карловачко Владичанство.“

БИБЛИОГРАФИЈА

Е Њ И Г Е

1. А. G. М а т о š: Iverje, skice i skičice. U Mostaru. 1899. Izdanje i štampa Izdavačke Knjižarnice Paheга i Kisića. — Д. 8-на, стр. 149. Цена 60 новч.

2. Марко Цар: Низ родно приморје. Савке и утисци с Јадрама. У Мостару, 1899. Издање и штампа Издавачке Књижаре Пахера и Кисића. Д. 8-на, стр. 119. Цена 50 новч.

3. Мала Библиотека. Свеска за прилик: Љубав и рема књизи По Едмонду де Амичису. Са напоменама неколико српских књижевника. У Мостару, 1899. Издање и штампа Издав. Књижаре Пахера и Кисића. 16-на, стр. 34. — Бесплатно

Нарна Радикална Штампарија Кв. Слом. бр. 35.